

- Приходнюк О.М.* Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н. е.). — К.; Чернівці, 2001.
- Рутковская Л.М.* Археологические памятники пограничья Лесостепи и Степи // Археологические исследования на Украине в 1967 г. — К., 1968. — II. — С. 204—207.
- Сміленко А.Т.* Слов'яни та їх сусіди в Степовому Подніпров'ї (II—XIII ст.). — К., 1975.
- Сокровища хана Кубрата: Каталог выставки / Залеская В.Н., Львова З.А., Маршак Б.И., Теляшев Р.Х.* — СПб., 1997.
- Супруненко О.Б., Шерстюк В.В.* Кургани Нижнього Припсілля. — К., 2011.
- Толочко П.П.* Кочевые народы степей и Киевская Русь. — К., 1999.
- Українські культурні цінності в Росії: Перша спроба повернення. 1917—1918 / Упоряд.: С. Кот, О. Нестуля.* — К., 1996.
- Українські культурні цінності в Росії: На шляху до діалогу. 1926—1930 рр. / Упоряд.: О. Нестуля, С. Нестуля.* — Полтава, 2002.
- Українські культурні цінності в Росії: Спроба діалогу про повернення. 1930 р. / Упоряд.: О. Нестуля, С. Нестуля.* — Полтава, 2006.

МІЖНАРОДНА АРХЕОЛОГІЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «СТАРОЖИТНОСТІ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я III—II ст. до н. е.»

16—19 жовтня 2012 р. в Тирасполі (Придністровська Молдавська Республіка) відбулася Міжнародна наукова конференція «Старожитності Північного Причорномор'я III—II ст. до н. е.». Вона була організована Придністровським державним університетом ім. Т. Шевченка — найстарішим (від 1930 р.) в регіоні вищим навчальним закладом. Підготовка та високий рівень проведення конференції стали можливими внаслідок узгодженої та дружньої роботи колективу науково-дослідної лабораторії «Археологія» (завідувач к. і. н. Н.М. Тельнов) Інституту історії, держави і права університету.

На перший погляд, назва й тема конференції звучать банально — відомі незчисленні «старожитності» Північного Причорномор'я. Однак звужені хронологічні межі (III—II ст. до н. е.), які вмістили момент розриву історії населення північнопричорноморських степів у ранньому залізному віці, роблять конференцію визначною подією в скіфології останніх років. Вона пролила світло на темне століття фіналу історії європейських скіфів. Уже в момент запрошення на конференцію, її учасникам стало зрозуміло, що будуть представлені та обговорюватися визначні результати польових досліджень скіфських класичних, але III—II ст. до н. е. пам'яток. У конференції, крім співро-

бітників, викладачів, аспірантів і студентів історичних та археологічних спеціальностей та установ Придністров'я, взяли участь 26 археологів з України (Київ, Одеса, Миколаїв, Дніпропетровськ, Нікополь, Сімферополь, Севастополь), Росії (Москва, Волгоград, Ростов-на-Дону, Новочеркаськ, Саратов) і Молдови (Кишинів), які спеціалізуються в так зв. проблемі III ст. до н. е.

У вступі М.П. Тельнов окреслив результати приблизно двадцятирічних розкопок лабораторії, які охопили практично всю територію республіки. Найзначнішими, з погляду щодо докладених зусиль та отриманих результатів, виявилися роботи на могильнику біля с. Глинбе (115 курганних насипів, зокрема 113 скіфських зі 181 похованням) і поселенні в с. Чобручі, що стартували ще 1993 р. Накопичений за 19 років величезний і цінний археологічний матеріал, непогано представлений в Музеї археології Придністров'я, що функціонує при науково-дослідній лабораторії «Археологія», до якого нерідко переносилася дискусія з конференц-залу.

У пленарній доповіді М.П. Тельнова, І.А. Четверикова, В.С. Сініки (НДЛ «Археологія») був представлений аналітичний огляд результатів багаторічних розкопок могильника Глинбе, подана характеристика артефактів, поховального обряду, етнокультурна атрибуція, аналіз іншокультурних впливів і значення мо-

гильника для реконструкції історії Північно-го Причорномор'я та Східної Європи, а також поставлено завдання подальшого заповнення або хоча б звуження інтервалу (від останньої чверті II ст. до н. е. до появи, на думку авторів, постскіфських городищ у Добруджі, Нижньому Подніпров'ї та Криму в I ст. до н. е.), для якого поки що немає пам'яток скіфського вигляду, пошуку й дослідження поселення, до якого відноситься Глинянський могильник. С.А. Фідельський (НДЛ «Археологія») представив (друга установча доповідь) матеріали розкопок багатощарового скіфського поселення біля с. Чобручі.

«Атракторам», або «дивним» комплексам «пізньоскіфського» (точніше сказати — постскіфського) часу із серії вотивних скарбів на широтних торгових маршрутах Північного Причорномор'я, Гордашівці (лісостепове Побужжя) і Грушевського могильника (лівобережжя Нижнього Дону), були присвячені відповідні доповіді Ю.П. Зайцева (Сімферополь, Історико-культурний заповідник «Неаполь Скіфський» КФ ІА НАНУ), С.В. Поліна, Є.Г. Карнауха (Київ, ІА НАНУ) та А.В. Дедюлькіна (Новочеркаський музей Донського козацтва).

У доповідях О.І. Смирнова (Миколаїв, Національний університет), Т.В. Єгорової (Москва, Московський державний університет), В.П. Копилова, О.Н. Коваленко (Ростов-на-Дону, Південний федеральний університет, див. збірник праць конференції) представлені матеріали розкопок пам'яток IV—II ст. до н. е., відповідно, Олександрівського могильника (IV — першої половини III ст. до н. е.); комплексу приміщень городища Чайка в Північно-Західному Криму (друга половина III — перша половина II ст. до н. е.) та храмового комплексу Єлизаветівського городища на Дону (перша половина IV — 70-і рр. III ст. до н. е.).

В окремий блок виділяються доповіді Т.Л. Самойлової (Одеса, ІА НАНУ), Є.Я. Туровського (Севастополь, Національний заповідник «Херсонес Таврійський»), І.О. Снитко (Держінспекція Миколаївської обл.), присвячені грецьким пам'яткам, синхронним обговорюваним на конференції придністровським, відповідно, хори Тіри, хори Херсонеса Таврійського та некрополів Нижнього Побужжя.

Окремо групуються також доповіді, присвячені типології одного з головних датуючих засобів скіфської археології — грецької кераміки. В.І. Кац (Саратов, держуніверситет), С.Ю. Монахов (Саратов, держуніверситет, див. збірник

праць конференції), І.І. Шкрібляк (Сімферополь, історико-культурний заповідник «Неаполь Скіфський»), Н.М. Матієвич (Кишинів, Національний музей археології та історії Молдови) і Т.Л. Самойлова (Одеса, ІА НАНУ) розглянули, відповідно, амфорні клейма з Подністров'я, амфори малоазійських Еріфр V—II ст. до н. е., «мегарські» чаші з розкопок у Криму, династійну (Демократіса) групу родоських амфор (за клеймами з колекції Тіри).

Етнокультурну ситуацію в степовому Північному Причорномор'ї в розглядуваний час проаналізували А. Заноч (Кишинів, держуніверситет), Н.О. Гаврилюк (Київ, ІА НАНУ), В.П. Глебов (Ростов-на-Дону, Археологічне науково-дослідне бюро). Їхні доповіді присвячені фрако-гетським поселенням Середнього Подністров'я; дослідженню Нижньодніпровських городищ III ст. до н. е. — II ст. н. е., зокрема, слідів фракійських вірувань і матеріальної культури, а також нижньодонських номадів (скіфських і сарматських коренів) елліністичного часу.

Також був введений до наукового обігу речовий матеріал: ранньолатенські імпорти з Пруто-Дністровського межиріччя (Д. Топал, Кишинів, журнал *Stratum Plus*, див. збірник праць конференції), серія ліпних курильниць з пам'яток Північно-Східного Приазов'я (В.О. Меншикова, Росія, Південний Федеральний університет), північнопричорноморські імпорти в похованнях III—II ст. до н. е. з Волго-Донського межиріччя (О.А. Шинкар, Волгоград, Центр з охорони пам'яток).

Конференція була добре організована. До її відкриття учасники вже мали на руках повноцінний збірник матеріалів, тож могли заздалегідь ознайомитися з доповідями та зосередитися на їх обговоренні. Раціональний (тематичний) задум організаторів конференції — максимально привернути увагу профільних фахівців до нового обширного матеріалу, отримати оцінку, як нині вже зрозуміло, реперних скіфських пам'яток Подністров'я кінця IV—II ст. до н. е. — цілком вдався. Цікавим, так зв. соціальним, заходом конференції стала екскурсія до напіввідкритого музею «Бендерська фортеця XVI—XXI століть», яка була зведена за проектом славетного Мімара Сінана та яка надалі неодноразово перебудовувалася відповідно до нових вимог фортифікаційного мистецтва. Фортеця довгий час вважалася однією з найпотужніших у Східній Європі. Навіть нині вона зберігає своє військове значення та, можливо, через це залишалася найбільшою збереженою бастионною фортецею (20 га) в Євро-

Заключне засідання конференції

пі. У квітні 2010 р. на честь 300-річчя конституції Пилипа Орлика на території твердині встановлено Пам'ятний знак. Він має вигляд величезної книги з чорного мармуру, на відкритих шпальтах якої викарбовані рядки щодо обставин написання конституції та її повна назва латиною з перекладом сучасною українською. У скульптурному ряді славетних військових, що брали участь в успішних облогах і штурмах фортеці, є бюсти ротмістра російської служби К.Ф.-І. барона фон Мюнхгаузена (1720—1797) і штабс-капітана російської імператорської армії І.П. Котляревського (1769—1838).

Вертаючись до основних підсумків наукового зібрання, наголосимо, що конференція незвична за постановкою проблем і глибиною їх вирішення, проведена не числом, а вмінням і була дуже корисною. На конференції були продемонстровані відомі нині скіфські пам'ятки III—II ст. до н. е., тож можна стверджувати про подолання «хіатусу» скіфської історії цього періоду. Також відзначу високу якість доповідей та активну участь у конференції багатьох молодих дослідників.

Особливе захоплення викликає успішна багаторічна праця колективу науково-дослідної

лабораторії «Археологія» Придністровського державного університету, який, усупереч усіляким випробуванням і труднощам об'єктивного й суб'єктивного характеру, зумів так логічно увінчати багаторічні польові дослідження унікальних пам'яток — могильника біля с. Глинбе і поселення у с. Чобруч. На наших очах стверджується новий погляд на скіфську присутність у Північному Причорномор'ї. Залишається побажати придністровським колегам якомога скорішого та успішного наступного логічного кроку — випуску монографії з результатами спеціальних (антропологічних, демографічних, матеріалознавчих та ін.) досліджень цих пам'яток, а всім колегам — скористатися цим досвідом у проведенні нових зібрань щодо пізньоскіфської та постскіфської історії. Висока планка таких конференцій з вузькою, але поглибленою тематикою колегами з Придністровської Молдавської Республіки вже задана.

Матеріали конференції див.: *Тельнов Н.М.* (отв. ред.). Древности Северного Причерноморья III—II ст. до н. э. Тр. Междунар. научн. конф., Тирасполь, 16—19 окт. 2012 г. — Тирасполь, 2012.

Н.О. ГАВРИЛЮК